

השכלה. גבוהה?

פרופ' שמואל ליימן-וויילציג, ראש המחלקה למדעי המדינה, אוניברסיטת בר-אילן

בלוג מס' 40 – השכלה (בעולות) נמורה

הפעם נצא מגבולות מדינתנו אל עבר העולם הרחב. צרפת, לכאורה, אחת המדינות הנאורות ביותר במערב – ובוודאי אחת התרבותיות ביותר שביניהן. ניתן היה לצפות שלמדינה כזו תהיה מערכת משוכללת של השכלה גבוהה למופת, שהרי זוהי ארץ האינטלקטואליות הקלאסית (הסלבריטאים שלהם הם דרידה, קריסטבה ודומיהם, אשר נראו ונראים לעתים קרובות בכל talk show ומושכים רייטינג גבוה להפליא!). אולם, ציפיות לחוד ומציאות לחוד (למי שמתעניין בתיאור מפורט של המצב בצרפת, מצ"ב למטה כתבה מה"ניו יורק טיימס" – התרגום בעברית, שהופיע בעיתון "הארץ" מהווה תמצית די נרחבת של הכתבה; באנגלית ישנם יותר פריטים ודוגמאות). ועם כל זאת, מערכת ההשכלה הגבוהה בצרפת "על הפנים", כפי שנוהגים לומר במחזורינו. והסיבה העיקרית לכך, לדעתי, מהווה מוסר השכלה הגבוהה בארץ.

בעקבות מהומות הסטודנטים בצרפת בשלהי שנות השישים במאה הקודמת, קיבלה הממשלה שתי החלטות מהפכניות: א- כל בוגר תיכון (בעל תעודת בגרות) יתקבל למוסד להשכלה גבוהה, אם רק יחפוץ; ב- שכר הלימוד יהיה אפסי ובתנאים מסוימים המדינה אפילו תסבסד את המחייה של הסטודנט. ממש "אוטופיה!"

לכאורה, ההיגיון היה נכון ואולי הקדים מעט את זמנו. בעידן הבתר-תעשייתי, ה"מוצר" המרכזי של המשק הוא "מידע" והכשרון העיקרי הוא "הפעלה מושכלת של ידע". כך יצא שממשלת צרפת השקיעה משאבים רבים בהון האנושי, כלומר בטיפול הכישורים הנדרשים למשק העתידי. ברם, המוסדות להשכלה גבוהה הוצפו במבול (ליתר דיוק – צונאמי) של סטודנטים והמערכת, קרי המרצים בעיקר, לא יכלו להתמודד עם השיטפון.

השכלה ברמה גבוהה אינה עניין שניתן להקנותה בשיטות סיטונאיות. אמנם, אפשר להציב מרצה באולם גדול בפני 300 סטודנטים, אך מה שיצא מכך (במצב הטוב) הם 300 סטודנטים אשר למדו יותר מידע – ללא שום הכשרה לפיתוח ולטיפול הכישורים הנדרשים במשק המודרני: ניתוח, חשיבה עצמאית ועצמית, יצירתיות וכו' (ובאמת, איזה מרצה יבדוק 300 עבודות ועוד 300 מבחנים הבוחנים כישורים אלה?). רק יחס נכון בין מספר סטודנטים למרצה (נניח 20:1) יכול לאפשר הכשרה כזו (באוניברסיטאות המובילות בארה"ב היחס מרצה-תלמיד הוא 1 ל-8, כמו פרינסטון לדוגמא). יתרה מכך, מבחינת הסטודנטים, אם ממילא הם לא משלמים עבור הלימודים (ועוד יש קצת סבסוד) מדוע למהר ולסיים? ואם סיימת – בתנאי משק של אבטלה גבוהה – למה לא ללכת בניחותא היישר אל חיק התואר השני? התוצאה: בשיחה עם פרופ' בכיר באחת האוניברסיטאות היותר נחשבות בצרפת, שאלתי אותו כמה דוקטורנטים הוא מנחה. התשובה השאירה אותי פעור פה: מאה!! אין צורך להכביר במלים, שמצב זה מהווה תחרות טובה למה שאנו מכנים כאן "ישראלוף". בלתי אפשרי בעליל.

היום – כמעט ארבעים שנה אחרי המהפכה ההיא – ההשכלה הגבוהה בצרפת נחשבת כאחת המערכות הגרועות ביותר באירופה. (קראו את הכתבה למטה אם אינכם מאמינים; שימו לב לנקודה שמזכרת בגרסה באנגלית כהערת אגב, אך הבלטתי: המרצים אינם נדרשים למחקר. בטח – למי יש זמן למחקר כשהסטודנטים מדפקים על דלת המשרד השכם והערב כדי לקבל ייעוץ מהיר?) מן הסתם, עד כה לא נמצאה ממשלה אחת שיהיה לה האומץ לשנות כיוון, ולהודיע בריש גלי "אין ארוחות חינם". וכך, מדינה בעלת תרבות מפוארת ומשק מוביל בעבר, דועכת והולכת. ניתן אפילו לדבר על "הפרדוקס הצרפתי" – מדינה בעלת מספר משכילים גבוה אך עם מספר מובטלים גבוה לא פחות! איך ייתכן? כי התעודה הניתנת עם התואר אינה מעידה על הכשרה נכונה ואינה מתאימה לדרישות המשק, אלא מעידה על דבר אחד בלבד: שלסטודנט יש סיבולת וכוח התמדה (וסבל?) גבוהים במיוחד – אולי כישרון נחוץ בעידן החקלאות אך בוודאי לא בעידן ההיי-טק.

ואצלנו? מערכת ההשכלה הגבוהה עוברת טלטלה גדולה בשנים האחרונות – ארגונית (יותר היררכית עם הנשיא בראש) ותקציבית (קיצוץ של 20% בתקופת השרה לבנת). התוצאה: לחץ הולך

וגובר על המרצים לחקור ולפרסם יותר (אחד הקריטריונים של מימון הות"ת), להנחות יותר תלמידי מחקר (כנ"ל), ללמד יותר סטודנטים בכיתה ולתת להם שירות טוב יותר (כנ"ל) – ובנוסף מקבלות האוניברסיטאות מספר הסטודנטים מעל המכסה כדי לגרוף עוד כמה מאות שקלים לשכר הלימוד, אפילו אם בעבור סטודנטים אלה אין תקצוב של ות"ת. מכיון אחר, הסטודנטים דורשים להוריד את שכר הלימוד עוד ועוד

המסקנה: אם לא נתעשת במהרה, לא הרחק יום שכל המגמות הללו יצטלבו לכדי חיקוי של האסון צרפתי....

wilzis@mail.biu.ac.il

צעירי פאריס איבדו אמון בהשכלה

האוניברסיטאות בצרפת בחינם - אך לבוגרים אין מה לעשות עם התואר

מאת איליין שולינו, ניו יורק טיימס

מתרסים שהוצבו ליד קמפוס הסורבון בפאריס, בחודש מארס. האוניברסיטאות סובלות מהזנחה

תצלום: אי-פי

ננטר, צרפת. "אוניברסיטאות הן בתי חרושת כושלים", אומרת כריסטיאן לה פרוסטייה, סטודנטית בת 24 מקמפוס ננטר של אוניברסיטת פאריס. "הן מכונות לייצור אלפי סטודנטים שלמדו הכל על תיאוריה אבל שום דבר מעשי. הדיפלומה לא שווה שום דבר בעולם האמיתי", היא ממשיכה. מדי בוקר, מגיעה לה פרוסטייה לקפיטריה של האוניברסיטה, שבה השלימה תואר שני אך עדיין לא מצאה עבודה יציבה. כמו סטודנטים רבים אחרים בצרפת, גם היא השתתפה בגל ההפגנות האחרון נגד חוק ההעסקה, שנועד להקל על מעסיקים לפטר עובדים צעירים. רבים מהם פעלו מתוך חשש שלהשכלה שלהם אין ערך של ממש, ושלאחר שיסיימו הם לא ימצאו עבודה.

בקמפוס ננטר ישנם 32,000 סטודנטים, אולם אין בו מרכז סטודנטים, חנויות ספרים, או עיתון. הספרייה, שמכילה 480,000 ספרים, פתוחה רק 10 שעות ביום. רק ב-30 מתוך 100 המחשבים שבספרייה יש גישה לאינטרנט. הקפטריות בקמפוס

אוניברסיטת הסורבון

נסגרות לאחר ארוחת הצהריים. לעתים קרובות אין לפרופסורים משרד. חלק מכיתות הלימוד כה עמוסות, עד שבשעת מבחן סטודנטים נאלצים למצוא מקום ישיבה אחר. עד שעות הצהריים המאוחרות, בכל יום, הקמפוס מתרוקן ברובו.

השורשים לבעיות הפוקדות כיום את מערכת ההשכלה טמונים בהפגנות הסטודנטים במאי 1968. מה שעורר את גל ההפגנות המפורסם הזה, שזכה לשם "מרד הסטודנטים", הוא אירוע שהתרחש בננטר. בערב אחד בחודש

מארס, סטודנטים גברים, שמחו על ההפרדה המינית במעונות, תפסו את שירותי הנשים וגורשו על-ידי המשטרה. שנה לאחר מכן, סטודנטים בננטר שהפגינו נגד המלחמה בוויטנאם תפסו את בניין ההנהלה, הפעולה הראשונה מסוג זה שביצעו סטודנטים באוניברסיטה צרפתית. מחאת הסטודנטים התרחבה, והפכה לתנועת המונים. 10 מיליון פועלים עזבו את עבודתם במסגרת שביתה שכמעט הפילה את דה גול.

אחת התוצאות היתה שמערכת האוניברסיטאות הבטיחה חינוך גבוה חינם - או כמעט חינם - לכל מי שסיים תיכון ועבר את בחינת הבגרות. ההרשמה לאוניברסיטאות זינקה. ערך בחינת הבגרות צנח. ואולם המדינה לא הצליחה להשקיע הרבה בבניינים, מתקנים ומשכורות לפרופסורים כדי שהמערכת תעבוד. כיום, ממשלת צרפת מקצה כ-8,500 דולר לכל סטודנט באוניברסיטה, כ-40% פחות ממה שהיא משקיעה בכל תלמיד בבית הספר.

ננטר אינה המוסד האקדמי הגרוע ביותר בצרפת; אך דווקא בשל כך, היא משקפת את המשבר של מערכת האוניברסיטאות הארכאית שבבעלות המדינה: צפופה, דלת תקציב ובלתי מאורגנת.

מה שמחמיר את הבעיה היא העובדה שצרפת תקועה בין הקידום המוצהר של הרעיון הרפובליקאי של שוויון, לבין טיפוח אליטה של מנהיגים ויזמים עתידיים. בעוד שהסטודנטים מוכנים להפגין נגד משהו שהם אינם אוהבים, אין תחושה של שייכות או גאווה בסביבה שלהם. במהלך ההפגנות האחרונות על חוק העבודה, אותה תחושת ניכור תרמה להרס רכוש, ואפילו להרס של מחשבים וספרים באוניברסיטאות אחדות.

החשש מאבטלה הוביל צעירים רבים בכיוונים שונים. סטודנטים בעלי משאבים פונים יותר ויותר לאוניברסיטאות זרות או לבתי ספר פרטיים בצרפת, במיוחד ללימודי תואר שני. ויותר אנשים מחפשים עבודה בסוכנויות ממשלה, שמציעה ביטחון לכל החיים.

"אם לא נשפר את האוניברסיטאות שלנו, אנחנו נהרוג את הדור החדש", אומר קלוד אלגר, שר חינוך לשעבר שניסה ללא הצלחה לבצע רפורמות במערכת ההשכלה הגבוהה הצרפתית. "אנחנו פשוט לא משקיעים מספיק. האוניברסיטאות עניות. הן לא בעדיפות גבוהה לא בעיני המדינה ולא בעיני המגזר הפרטי", הוא מסביר.

May 12, 2006

Higher Learning in France Clings to Its Old Ways

By [ELAINE SCIOLINO](#)

NANTERRE, [France](#) — There are 32,000 students at the Nanterre campus of the University of Paris, but no student center, no bookstore, no student-run newspaper, no freshman orientation, no corporate recruiting system.

The 480,000-volume central library is open only 10 hours a day, closed on Sundays and holidays. Only 30 of the library's 100 computers have Internet access.

The campus cafeterias close after lunch. Professors often do not have office hours; many have no office. Some classrooms are so overcrowded that at exam time many students have to find seats elsewhere. By late afternoon every day the campus is largely empty.

Sandwiched between a prison and an unemployment office just outside Paris, the university here is neither the best nor the worst place to study in this fairly wealthy country. Rather, it reflects the crisis of France's archaic state-owned university system: overcrowded, underfinanced, disorganized and resistant to the changes demanded by the outside world.

"In the United States, your university system is one of the drivers of American prosperity," said Claude Allègre, a former education minister who tried without success to reform French universities. "But here, we simply don't invest enough. Universities are poor. They're not a priority either for the state or the private sector. If we don't reverse this trend, we will kill the new generation."

It was student discontent on campuses across France that fired up the recent protests against a law that would have made it easier for employers to dismiss young workers. College students were driven by fear that their education was worth little and that after graduation they would not find jobs.

The protests closed or disrupted a majority of France's universities for weeks, labor unions declared solidarity and eventually the government was forced to withdraw the law.

"Universities are factories," said Christine le Forestier, 24, a 2005 graduate of Nanterre with a master's degree who has not found a stable job. "They are machines to turn out thousands and thousands of students who have learned all about theory but nothing practical. A diploma is worth nothing in the real world."

The problems stem in part from the student revolts of May 1968, which grew out of an unexceptional event at Nanterre the year before. One March evening, male students protesting the sexual segregation of the dormitories occupied the women's dormitory and were evicted by the police.

A year later, Nanterre students protesting the war in Vietnam occupied the administration building, the first such action by students at a French university. The student revolt spread, turning into a mass movement aimed at transforming the

authoritarian, elitist French system of governance. Ultimately 10 million workers left their jobs in a strike that came close to forcing de Gaulle from power.

One result was that the country's university system guaranteed a free — or almost free — college education to every high school graduate who passed the baccalauréat exam. University enrollment soared. The value of a bachelor's degree plummeted.

But the state failed to invest much in buildings, facilities and professors' salaries to make the system work. Today the French government allocates about \$8,500 a year to each university student, about 40 percent less than what it invests in each high school student.

Most students are required to attend the universities closest to their high schools. Although certain universities excel in specific fields of study, the course offerings in, say, history or literature are generally the same throughout the country.

Compounding the problem, France is caught between its official promotion of the republican notion of equality and its commitment to the nurturing of an elite cadre of future leaders and entrepreneurs.

Only 4 percent of French students make it into the most competitive French universities — the public "grandes écoles." But the grandes écoles, along with a swath of semiprivate preparatory schools, absorb 30 percent of the public budget.

They are well-organized, well-equipped, overwhelmingly white and upper middle class, and infused with the certainty that their graduates will take the best jobs in government and the private sector. Students are even paid to attend.

The practice in the United States of private endowments providing a large chunk of college budgets is seen as strange in France. Tuition is about \$250 a year, hardly a sufficient source of income for colleges.

But asking the French to pay more of their way in college seems out of the question. When the government proposed a reform in 2003 to streamline curriculums and budgets by allowing each university more flexibility and independence, students and professors rebelled.

They saw the initiative as a step toward privatization of higher education that they feared would lead to higher fees and threaten the universal right of high school graduates to a college education. The government backed down.

At Nanterre, Alexandre Frydlender, 19, a second-year student in law and history, complained about the lack of courses in English for students of international law. But asked whether he would be willing to pay a higher fee for better services, he replied: "The university is a public service. The state must pay."

A poster that hangs throughout the campus halls echoed that sentiment: "To study is a right, not a privilege."

Professors lack the standing and the salaries of the private sector. A starting instructor can earn less than \$20,000 a year; the most senior professor in France earns about \$75,000 a year. **Research among the faculty is not a priority.**

Because students generally are required to attend the university closest to home, most do not live on campus.

At Nanterre, for example, there are only 1,050 dormitory rooms and a long waiting list. The amenities are few. Twenty-two students share three toilets, three showers and a small kitchen furnished with only a sink and a few electric burners.

"There's no place where students can hang out, no place to play cards or to watch a movie," said Jean Giraud, 20, a second-year law student who lives in one of the dorms. "People come for class and then go home."

While students are ready to protest against something they dislike, there is little sense of belonging or pride in one's surroundings. During the recent protests over the contested labor law, that attitude of alienation contributed to the destruction of property, even computers and books, at some universities.

The protests also were the latest warning to the French government and private corporations that the university system needs fixing. Officials, entrepreneurs, professors and students alike agree that too many students are stuck in majors like sociology or psychology that make it difficult to move into a different career in a stratified society like France, given the country's troubled economy.

The fear of joblessness has led many young people in different directions. Students who have the money are increasingly turning to foreign universities or private specialized schools in France, especially for graduate school. And more young people are seeking a security-for-life job with a government agency.

In a speech at the Sorbonne in late April after the labor law was rescinded, Prime Minister Dominique de Villepin pledged "a new pact between the university and the French people."

Mr. de Villepin, a graduate of the *École Nationale d'Administration*, the grandest of the *grandes écoles*, promised more money and more flexibility, saying that as in the United States, a student with a master's degree in philosophy should be able to become a financial analyst.

When a student asked him to explain how he proposed to do that, Mr. de Villepin had no concrete answer. Instead he talked about the "happiness of the dog that leaves its kennel."

But flexibility is not at all the tradition in France, where students are put on fixed career tracks at an early age.

"We are caught in a world of limits where there's no such thing as the self-made man," said Claire de la Vigne, a graduate of Nanterre who is now doing graduate work at the much more prestigious *Institut d'Études Politiques de Paris*. "We are never taught the idea of the American dream, where everything is possible. Our guide is fear."